

1. When a person gets sick, it is the duty of every man to visit him, for we find that the Holy One, blessed be He, visits the sick. As our Rabbis, of blessed memory, explained (Baba Mezia 86b) the verse (Genesis 18:1): "And the Lord appeared unto him in the plains of *Mamre*," from this is inferred that He came to visit Abraham because he was sick. Relatives and friends who are accustomed to visit him often, should visit him as soon as they hear of his sickness. But strangers should not call immediately, but wait three days, in order not to spoil his chances of recovery by attaching to him the designation of a patient. If, however, one becomes suddenly ill, even strangers should visit him immediately. Even a great man should visit a less important person, and even many times during the day. It is meritorious to visit a sick person as frequently as possible, providing it does not weary the sick man. One should not visit a sick enemy, nor should he come to comfort him in his mourning, for he may think that he rejoices at his calamity. He may, however, attend his funeral, and he need not fear that people will think that he rejoices at his downfall, since this is the end of every mortal.

2. When the patient lies upon the ground, the visitor must not sit upon a chair, which is more elevated, because the Divine Presence is above the head of the sick, as it is said (Psalms 41:4): "The Lord support him upon the bed of illness." But when the invalid lies in a bed, the visitor may sit on a chair or on a bench.

3. The essential reason for the precept of visiting the sick, is to look into his needs, to see what is necessary to be done for him, and to pray for mercy in his behalf. If one visited a sick person and did not pray for him, he did not fulfill his duty. Therefore, one should not visit a sick person during the first three hours of the day, since the sickness then assumes a milder form, he will not be sufficiently moved to pray for him; nor should one visit him during the three closing hours of the day, as the sickness then takes a turn for the worse, and he will despair of his recovery and will not pray for him.

4. If one prays in the presence of the sick person, he may say the prayer in any language, because he is praying before the Divine Presence who is at the bedside of the sick. If, however, one prays in the absence of the sick person, and the prayer is brought up by ministering angels who do not regard all languages, one should pray in Hebrew, and include him among all the sick of Israel, for by including him with all the others, the prayer will be more readily heard because of the collective merit of the multitude. In pray-

קצנ. הלכות ביקור חולים. ובו י"ד סעיפים.

א כשהלה האדם מצוה על כל אדם לבקרו, שכן מצינו בהקדוש-ברוך הוא שמבקר חולים, כמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה בפסוק וירא אליו ה' באלוני ממרא, מלמד שבא אליו לבקר החולה. הקרובים והחברים שרגילים ליכנס לביתו תמיד, המה הולכים לבקרו מיד כששמעו שהוא חולה, אבל הרחוקים שאינם רגילים בביתו לא יכנסו מיד כי היכי דלא ליתרע מזוליה להטיל עליו שם חולה, ואינם נכנסים עד לאחר שלשה ימים, ואם קפץ עליו החולי גם הרחוקים נכנסים מיד, אפילו הגדול ילך לבקר את הקטן ואפילו כמה פעמים ביום, וכל המוסף הרי זה משובח, ובלבד שלא יהיה למורח על החולה. השונא לא יבקר שונאו החולה ולא ינחמו כשהוא אבל, שלא יחשוב ששמח לאידו אבל מותר ללוותו, וליכא למיחש שיאמרו כי הוא שמח לאידו, באשר זהו סוף כל אדם א) (עיון לעיל סימן ר"ז סעיף ב' דהחולה אינו צריך לעמוד אפילו מפני נשיא, ואם רוצה לעמוד אין אומרים לו שב).

ב כשהחולה שוכב על הארץ לא ישב המבקר על גבי כסא שגבוה ממנו, לפי שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה, שנאמר ב) ה' יסעדנו על ערש דוי, אבל כשהחולה שוכב במטה, מותר להמבקר לישב על כסא וספסל ג).

ג עיקר מצות ביקור חולים הוא, לעיין בצרכי החולה מה הוא צריך לעשות לו, ושימצא נחת רוח עם חבירו, וגם שיתן דעתו עליו ויבקש רחמים עליו, ואם ביקר ולא ביקש לא קיים את המצוה, ולכן אין מבקרים בשלש שעות הראשונות של היום, מפני שאז כל חולה מיקל עליו חליו, ולא יחוש לבקש עליו רחמים, ולא בשלש שעות אחרונות של יום, שאז מכביד עליו חליו ויתיאש מלבקש עליו רחמים ד).

ד כשמבקש עליו רחמים, אם מבקש לפניו יכול לבקש בכל לשון שירצה, שהרי מבקש כביכול לפני השכינה שהיא אצל החולה, אבל כשמבקש שלא בפניו דאז מלאכי השרת נזקקין להעלות תפלתו ואינם נזקקין לכל הלשונות על כן יבקש בלשון הקודש ויכלול אותו בתוך כל חולי ישראל, שמתוך שכוללו עם האחרים תפלתו נשמעת יותר בזכותן

מראה מקום: קצנ א) יו"ד סי' של"ה סעי' א' ב', ב) תהלים מ"א ד', ג) שם סעי' ג', ד) סעי' ד'.

ing, one says: "May the Omnipresent have mercy upon him among all the sick of Israel," and on the Sabbath, one adds: "This is Sabbath, we are forbidden to complain, healing is sure to come; His mercy is great; His seat is in peace."

5. Visitors must use judgment and tact when talking to the sick person, so as not to give him false hopes, nor cause him to despair. They should encourage him to talk about his affairs, and state whether he has loaned to others, or has deposited anything with others, or others with him. The sick person should be given to understand that to impart such information will not hasten his death.

6. One should not bequeath all his property to strangers, not even to charity, and leave out his natural heirs, even if they do not conduct themselves properly. God takes no delight in a man who acts like that. However, if one also provides sufficiently for his heirs, it is permissible to give something to others. A pious man should not witness a will, or give counsel in making a will in which the natural heirs are disinherited, even when the son who is disinherited does not act properly, and the brother to whom the inheritance is left is a Sage, because it is likely that the worthless son will have good and decent children. One authority holds that it is even forbidden to bequeath a larger portion to one child than to another; it is proper to heed his opinion.

7. If the patient has young children, or if he has both young and grown-up children, or if his wife is pregnant, he should appoint a guardian to act on behalf of the minor children until they come of age.

8. If the sick person desires to make a *kinyan* (symbolical form of making an agreement binding by handing over an object, from one to the other of the contracting parties), in order to confirm his will, it may be done even on the Sabbath. Also, if he desires to send for his kinsmen, a non-Jew may be hired on the Sabbath to go and fetch them.

9. The patient should not be informed of the death of a member of his family, because it may disconcert him; and even if he becomes aware of it, he should not be told to rend his garments, lest it will aggravate his anxiety. One should neither weep nor mourn in the presence of a sick person, whether the dead be a member of his family or a stranger, lest he fear that he, too, will pass away. Those who comfort mourners in the presence of a sick person, should be silenced.

10. We must not visit a person who is afflicted with intestinal pains so as not to embarrass him, nor one who is troubled with his eyes, or one who has a headache, or any person who is gravely ill and to whom conversation is difficult; but we should call at an outer room, inquire regarding their condition, and ascertain if they are in need of anything. We should take an interest in their condition and pray for mercy on their behalf.

11. One who has two precepts to perform, namely, visiting a sick person and comforting a mourner, and he is able to attend to both, one should first visit the sick, so that he may pray for mercy on his behalf. If one is unable

של רבים, ויאמר: המקום ירחם עליך בתוך כל חולי ישראל. ובשבת יאמר: שבת הוא מלזעוק ורפואה קרובה לבא. ורחמיו מרובים ושבתו בשלום^ה)

ה המבקרים ידברו אתו בהשכל ודעת, ויאמרו לו, לא דברים מהיים ולא דברים ממתים, ויאמרו לו שיתן דעתו על עניניו אם הלזה או הפקיד אצל אחרים, או אחרים אצלו, ואל יפחד מפני זה מהמות^ו.)

ו אין ליתן נכסיו במתנה לאחרים ואפילו לצדקה ולהניח את היורשים כך, וכל העושה כן אין רוח המקום נוחה הימנו, ואפילו אם אין היורשין נוחגין כשורה, אבל אם מניח גם ליורשים דבר המספיק להם מותר, ומדת חסידות שלא לחתום את עצמו עד, ולא להיות בעצה בצוואה שמעכבין בה את הירושה מהיורש, אפילו מבן שאינו נוחג כשורה, לאחיו חכם ונוהג כשורה, כי שמא יצא ממנו זרע טוב והגון, ואפילו למעט לזה ולהרבות לזה יש מי שאוסר, וראוי לחוש לדבריו^ז.)

ז אם יש לו בנים קטנים, או קטנים וגדולים, או שאשתו מעוברת, צריך למנות אפוטרופוס שיתעסק בשביל הקטנים עד שיגדלו^ח.)

ח חולה שמבקש לעשות קבלת קנין לחוק את הצוואה קנין ממנו אפילו בשבת וכן אם מבקש לשלוח לקרוביו מותר לשכור אינו-יהודי בשבת ולשלחו^ט.)

ט חולה שמת לו מת אין מודיעין לו שלא תפרף-דעתו עליו, ואפילו נודע לו אין אומרים לו לקרוע שמא תגדל דאגתו, ואין בוכין ואין כספדין בפניו, בין על מתו בין על מת אחר אף על פי שאינו קרובו, פן יפחד שגם הוא ימות, ומשתיקין את המנחמין בפניו^י.)

י אין מבקרין לא לחולי מעיים משום כיסופא^י ולא לחולי העין ולא לחולי הראש, וכן כל חולה דתקיף ליה עלמא, וקשה ליה דיבורא, אין מבקרין אותו בפניו אלא נכנסין לבית החיצון ושואלין ודורשין בו, אם צריך לאיזה דבר, ושומעין צערו ומבקשין עליו רחמים^{יא}.)

יא מי שיש לפניו שתי מצות ביקור חולים וניהום אבלים, אם אפשר לו לקיים שניהם, ביקור חולים קודם, כדי לבקש רחמים עליו, ואם

מראה מקום: (ה) סעי' ה' ו' (ו) סעי' ז' (ז) חו"מ סי' רפ"ב וש"ע הרו"ש ה' מתנה סעי' ה' וע"ל סעי' ד' וסוף סי' כ"ו. (ח) שם סי' ר"צ סעי' א' (ט) שם סי' רנ"ה, ואו"ח סי' ש"ו סעי' ט', וע"ל סי' צ"ג סעי' ט'. (י) יו"ד סי' של"ו. (יא) שם סי' של"ה סעי' ה'.

באור: (1) ביוון.

to fulfill both duties, one should rather fulfill that of comforting the mourner, as this is an act of lovingkindness towards both the living and the dead.

12. A non-Jew should be visited during his illness for the sake of preserving peaceful relations.

13. It is expounded in the Sifri (Bamidbar 5:6): "Rabbi Nathan said: 'From the verse (Numbers 5:6): "And that soul be guilty, then shall they confess," a conclusion can be drawn, that all dying persons must confess.'" In the Mishnah (Sanhedrin 43a) it is stated: "Everyone who makes confession has a share in the world to come. For so we find it with Achan, to whom Joshua said (Joshua 7:19-20): 'My son, give, I pray, glory to the Lord, the God of Israel, and make confession unto Him, and tell me now what thou hast done; hide nothing from me.' And Achan answered and said: 'Of a truth, I have sinned against the Lord, the God of Israel, and thus and thus have I done.' Whence do we learn that his confession made atonement for him? From the verse (loco citato 25): 'And Joshua said: "Why hast thou troubled us? The Lord shall trouble thee this day,"' which signifies *this day* thou shalt be troubled, but in the world to come thou shalt not be troubled." Therefore, if the visitors notice that the patient is on the point of death, they should tactfully turn the conversation to the matter of confession, and say: "Fear not that evil will ensue because of your confession, for many who had confessed have become well again, and many who neglected to confess died. On the contrary, as a reward for making confession, you will be granted life. Moreover, all who make confession have a share in the world to come." If the patient is unable to confess by word of mouth, he should make a mental confession, and if he is able to speak but little, he should be told to say: "May my death be an atonement for all my sins." The patient should also be reminded to ask the pardon of all whom he had wronged either in money matters, or by words. These words should not be spoken in the presence of ignorant men, or women, or children, for it may cause them to weep and thereby break the heart of the sick man.

14. A brief form of confession is as follows: "I acknowledge unto Thee, O Lord my God and the God of my fathers, that both my cure and my death are in Thy hand. May it be Thy will to grant me a perfect healing. Yet if Thou hast decreed that I should die, may my death expiate all the sins, iniquities, and transgressions which I have committed perversely before Thee, and grant me a portion in Gan Eden and cause me to merit the life of the world to come, which is reserved for the righteous." If the invalid desires to make a lengthy confession, like the one for *Yom Kippur*, he may do so.

CHAPTER 194

A Dying Person and Watching the Body

1. A dying person is to be considered as a living being in all matters, and it is forbidden to touch him lest his death be hastened by it. Whoever

אי אפשר לו לקיים שניהם, ניהום אבלים קודם, שהוא גמילת חסד עם החיים ועם המתים יב).

יב מבקרין חולה אינו-יהודי מפני דרכי שלום יג).

יג תניא בספרי יד) רבי נתן אומר ואשמה הנפש התיא והתודה, זה בנה אב על כל המתים שיטענו וידוי. ואיתא במשנה טו) שכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא, שכן מצינו בעכנ טו) שאמר לו יהושע: בני, שים נא כבוד לאלהי ישראל, ותן לו תודה, והגד נא לי מה עשית, אל תכחד ממני, ויען עכן את יהושע ויאמר, אמנה אנכי חטאתי, וכזאת וכזאת עשיתי, ומנין שכיפר לו וידויו שנאמר ויאמר יהושע מה עכרתנו, יעכרך ה' ביום הזה. ביום הזה אתה עכור, ואי אתה עכור לעולם הבא. לכן חולה שרואין בו שהוא נוטה למות, מסבבים עמו בדברים ואומרים לו התודה, ואל תדאג מזה, הרבה התודו ועמדו מחליים והמה בחיים והרבה שלא התודו ומתו, ובשכר שאתה מתודה אתה חי, וכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא. ואם אינו יכול להתודות בפיו יתודה בלבו. ואם יכול לדבר אך מעט, אומרים לו: אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי, וגם יאמרו לו שיבקש מחילה מכל אדם שחטא כנגדו בין במזון בין בדברים, וכל אלו הדברים אין אומרים לו בפני עם הארץ ולא בפני נשים ולא בפני קטנים שמה יבכו וישכרו לכו יז).

יד סדר הוידוי בקצרה: מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שרפואתי בידך ומיתתי בידך, יהי רצון מלפניך שתרפאני רפואה שלימה, ואם אמות תהא מיתתי כפרה על כל חטאים ועונות ופשעים, שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך, ותן חלקי בגן עדן וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים, ואם רוצה להאריך בוידוי יום הכפורים הרשות בידו, וכבר מסודרים הוידוים בספר היקר מעבר יבק, ובספר חכמת אדם העתיק גם כן סדר הוידוי מרכינו משה בר נחמן זכרוננו לברכה (רמב"ן).

קצד. דיני גוסס ושמירת המת וכו' י"ב סעיפים.

א הגוסס פירוש המעלה ליחה כגרונו מפני צרות החזה, וזה יקרה סמוך למיתה, ולשון גוסס הוא מלשון מגים בקדרה, שהליחה מתהפכת כגרונו כמו המגים בקדרה א) הרי הוא כחי לכל דבריו, ולכן אסור ליגע בו,

מראה מקום: יב) שם סעי' י' בהגה ובש"ך. יג) סעי' ט'. יד) ספרי במדבר ה' פסוק ו'. טו) סנהדרין מ"ג: טז) יהושע ז' י"ט. יז) מו"ד סו"י של"ה והכ"א כלל קנ"א. קצד) א) תו"ט פ"ק דערכין מ"ג.